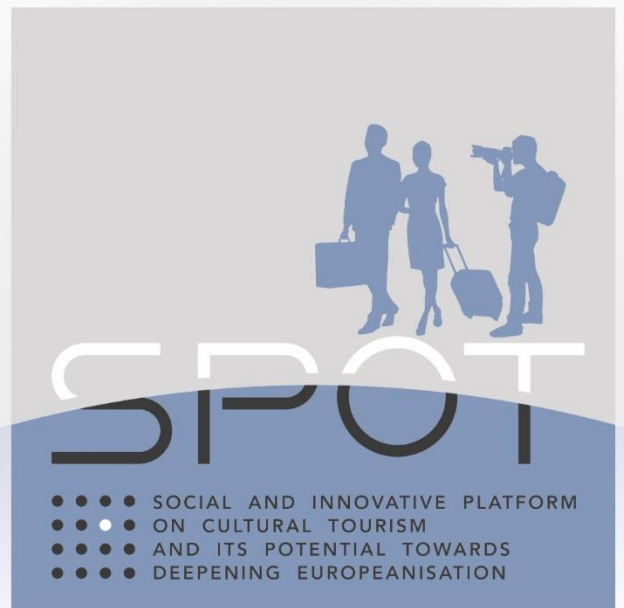

GREECE

POLICY BRIEF

September 2022 | SPOT Policy Brief #22a

www.SPOTprojectH2020.eu

Συνέργειες. Το κλειδί για τη διαχείριση και ανάπτυξη του πολιτισμικού/ πολιτιστικού τουρισμού των Κυκλάδων

Πανεπιστήμιο Αιγαίου

Εισαγωγή

Οι Κυκλάδες είναι από τους πιο γνωστούς και ιδιαίτερα ανταγωνιστικούς παγκοσμίως τουριστικούς προορισμούς στην Ελλάδα (π.χ. Μύκονος και Σαντορίνη), με σημαντικές επιπτώσεις στην οικονομική επιβίωση και ανάπτυξή τους. Ενδεικτικά, οι διεθνείς τουριστικές αεροπορικές αφίξεις στα νησιά των Κυκλάδων το 2019 έφτασαν τις 994.000, ενώ η τάση για τις αφίξεις του 2022 είναι ακόμη μεγαλύτερη. Ο πολιτισμικός/ πολιτιστικός τουρισμός τους διαφέρει από νησί σε νησί και δεν αποτελεί συνειδητό τουριστικό κίνητρο για τους περισσότερους επισκέπτες των Κυκλάδων. Ωστόσο, σε γενικές γραμμές, ο πολιτισμός παραμένει ο κύριος παράγοντας στην απόφαση των τουριστών να επισκεφθούν αυτά τα νησιά, καθώς αποτελεί το διακριτικό στοιχείο τουριστικής ελκυστικότητας των Κυκλάδων και το ανταγωνιστικό τους πλεονέκτημα, π.χ. εντυπωσιακά φυσικά/ περιβαλλοντικά πλεονεκτήματα, μεγάλη ποικιλία τοπίων, και πλούσιες πολιτισμικές/ πολιτιστικές παραδόσεις και κληρονομιά.

Η μελέτη περίπτωσης των Κυκλάδων αποτέλεσε αντικείμενο εις βάθος έρευνας που διεξήχθη στο πλαίσιο του χρηματοδοτούμενου από την ΕΕ έργου πολιτισμικού/ πολιτιστικού τουρισμού SPOT, με ιδιαίτερη έμφαση στα νησιά της Άνδρου, της Σαντορίνης και της Σύρου. Προκειμένου να κατανοήσουμε και να αξιολογήσουμε την κατάσταση, τις προκλήσεις και τις προοπτικές του πολιτισμικού/ πολιτιστικού

Horizon 2020

This project has received funding from the European Union's Horizon 2020 research and innovation programme under grant agreement No. 870644

Facebook: @SPOTprojectH2020
Twitter: @H2020Spo

τουρισμού στις Κυκλάδες, μια εκτενής έρευνα με ερωτηματολόγιο με τουρίστες, ντόπιους και εκπροσώπους επιχειρήσεων, μια συζήτηση στρογγυλής τραπέζης, ένα συμπόσιο, και μια σειρά από εντατικές συνεντεύξεις με τουριστικούς και πολιτισμικούς/ πολιτιστικούς φορείς πραγματοποιήθηκαν κατά τις τουριστικές περιόδους των ετών 2020, 2021 και 2022. Η σύμπτωση αυτών των δραστηριοτήτων με την πανδημία COVID-19 και τα σχετικά κυβερνητικά μέτρα αποδείχθηκε τόσο θετική όσο και αρνητική.

Σε γενικές γραμμές, τα νησιά των Κυκλάδων διαθέτουν τουρισμό **μικρής και μεσαίας κλίμακας**, καθώς δεν εξαρτώνται τόσο πολύ από τις μαζικές εισροές επισκεπτών και τουρισμού πακέτων, μια τάση που αντικατοπτρίζεται και στους τοπικούς τύπους καταλυμάτων. Οι τελευταίοι περιλαμβάνουν οικογενειακές επιχειρήσεις σε πολύ υψηλό βαθμό, ορισμένες από τις οποίες μπορεί επίσης να μην είναι επίσημες/ θεσμοθετημένες. Ωστόσο, όταν προορισμοί, όπως η Σαντορίνη, αποκτούν μεγαλύτερη διεθνή δημοφιλία και τουριστικές επενδύσεις, τείνουν να προσελκύουν περισσότερες ιδιωτικές επιχειρήσεις ή να γίνονται προσάπτονται σε διεθνείς αλυσίδες ξενοδοχείων. Η αύξηση/ ανάπτυξη όλων των άλλων τομέων της τοπικής και περιφερειακής οικονομίας στις Κυκλάδες ακολουθούν αυτήν του τουρισμού, που συνιστά την κύρια πηγή εισοδήματος για την ευρύτερη περιοχή.

Αυτό το policy brief εστιάζει στην **σημασία και την αναγκαιότητα συνεργειών και συνεργασιών** σε όλους τους προαναφερθέντες τομείς και πρακτικές στις Κυκλάδες, ως απαραίτητη και επιτακτική προτεραιότητα για τη διαχείριση και ανάπτυξη του πολιτισμικού/ πολιτιστικού τουρισμού και, μέσω αυτού, τη μελλοντική τοπική και περιφερειακή αύξηση/ ανάπτυξη. Λόγω του υψηλού βαθμού διασύνδεσης και αλληλεξάρτησης των τομέων του τουρισμού, του πολιτισμού, της κοινωνίας, των τοπικών πόρων, της βιωσιμότητας, της ανάπτυξης, της διακυβέρνησης κ.λπ., τέτοιες συνέργειες είναι πολύπλοκες και αλληλένδετες.

1. Στοιχεία και Ανάλυση

Υπάρχει ευρεία αναγνώριση του σημαντικού ρόλου του πολιτισμού στην ανάπτυξη του τοπικού τουρισμού, καθώς και των επιπτώσεων/ συνεπειών του τουρισμού στον τοπικό πολιτισμό. Υπάρχει επίσης μεγάλος βαθμός συμφωνίας ότι ο πολιτισμικός/ πολιτιστικός τουρισμός είναι το πιο προφανές και πολλά υποσχόμενο μέσο για την αναβάθμιση του Κυκλαδικού τουριστικού προϊόντος, την προώθηση τους ως νησιωτικού προορισμού, την τόνωση των τοπικών/ περιφερειακών οικονομιών και την αναβάθμιση των πολιτισμικών/ πολιτιστικών προτύπων των νησιών – εν ολίγοις, ενίσχυση της (πολιτισμικής/ πολιτιστικής) βιωσιμότητας του προορισμού. Ωστόσο, υπάρχουν πολλά περιθώρια βελτίωσης, με βάση το ανεκπλήρωτο δυναμικό ανάπτυξης του πολιτισμικού/ πολιτιστικού τουρισμού και το δυνητικό του όφελος για τον τουρισμό, τον πολιτισμό και την οικονομία γενικότερα - οι συνεργασίες και συνέργειες θεωρούνται καίριες για αυτήν την προοπτική.

Οι μέχρι τώρα **συνέργειες και οι συνεργασίες στο πλαίσιο του (πολιτισμικού/ πολιτιστικού) τουρισμού** φέρεται να ήταν πολύ χαμηλές, εντοπιζόμενες κυρίως στην διοργάνωση κοινών δραστηριοτήτων. Οι συνεργασίες αυτές μεταξύ διαφόρων τουριστικών και άλλων σχετικών επιχειρήσεων δεν φαίνονται να ευνοούνται ιδιαίτερα, παρά μόνο για την εξυπηρέτηση μεμονωμένων επιχειρηματικών στόχων. Η εικόνα που αναδύεται φαίνεται να είναι αυτή του ανταγωνισμού και όχι της συνεργασίας.

Οι συνέργειες/ συνεργασίες μεταξύ των τομέων του πολιτισμού και του τουρισμού, στη βάση των στοιχείων της έρευνάς μας, ήταν επίσης πολύ περιορισμένες, αν και φαίνεται να υπάρχει γενική συμφωνία ότι υπάρχουν πολλές μελλοντικές δυνατότητες για τέτοιου είδους συνεργασίες.

Οι συνέργειες/ συνεργασίες μεταξύ του κράτους και της τοπικής/ περιφερειακής επιχειρηματικότητας αποκαλύπτουν μια ακόμη χειρότερη εικόνα, όπως εκφράστηκε ειδικά από την πλευρά των επιχειρήσεων. Υπάρχει απουσία του κράτους στον πολιτισμό και τον τουριστικό σχεδιασμό/ ανάπτυξη/ ρύθμιση/ νομοθεσία/ διαχείριση (συμπεριλαμβανομένου του πολιτισμικού/ πολιτιστικού τουρισμού). Οι άστοχες ενέργειες του κράτους για την καταπολέμηση της πανδημίας (κυρίως μέσω της περιστασιακής οικονομικής βοήθειας) και οι επιπτώσεις τους φέρονται να οδηγούν σε ακόμη πιο έντονη και σοβαρή απώλεια πολιτισμικών παραδόσεων και κληρονομιάς, θέσεων εργασίας και ευκαιριών για περαιτέρω συνολικά – αλλά και συγκεκριμένα πολιτισμικά/ πολιτιστικά -- ανάπτυξη. Αυτή η έλλειψη γίνεται ιδιαίτερα αισθητή από όλες τις εμπλεκόμενες πλευρές στον τομέα της παροχής βασικών υποδομών (π.χ. βελτιώσεις του οδικού δικτύου και παροχή εναλλακτικών στις δημόσιες συγκοινωνίες), στην παροχή πληροφόρησης στους τουρίστες (συμπεριλαμβανομένης και του marketing και της προβολής του προορισμού) και σε άλλες παροχές που σχετίζονται με την στόχευση της δημοσιότητας και ελκυστικότητας των Κυκλάδων (όπως διοργάνωση εκδηλώσεων/ αξιοθέατων και παρακολούθηση/ έλεγχος τιμών), καθώς και στην τουριστική εκπαίδευση, στην υποστήριξη εικαστικών και παραστατικών τεχνών, στην διοργάνωση περισσότερων οικογενειακών εκδηλώσεων, και οικονομικά κίνητρα για όλα τα παραπάνω. Όσον αφορά τον τομέα των μεταφορών, υπάρχουν ανεπάρκειες και αναποτελεσματικότητα στις συνδέσεις μεταξύ και εντός των νησιών, ενώ κατά την περίοδο εκτός τουριστικής αιχμής τόσο οι ντόπιοι όσο και οι τουρίστες έχουν πολύ περιορισμένο αριθμό επιλογών και βασίζονται κυρίως στα δημόσια μέσα μεταφοράς. Η βελτίωση του τομέα των μεταφορών θα έχει ως αποτέλεσμα την ανάπτυξη όχι μόνο εναλλακτικών και πιο φιλικών προς τον τόπο μορφών τουρισμού, αλλά και την ανάπτυξη πελατολογίου που θα βασίζεται λιγότερο σε οργανωμένους τρόπους και 'πακέτα' ταξιδιού.

Απαιτούνται επίσης και **άλλες συνέργειες από όλες τις εμπλεκόμενες πλευρές**. Οι πρωτοβουλίες εκ των κάτω προς τα πάνω στον πολιτισμό και στον τουρισμό είναι υψίστης σημασίας για συνεργατικό, συμμετοχικό σχεδιασμό, διαχείριση, και υλοποίηση δράσεων/ στόχων/ οραμάτων, με την αιγίδα και την υποστήριξη των αρχών (σε όλα τα επίπεδα), συμπεριλαμβανομένης της χρηματοδότησης και της παροχής υποδομών. Διατυπώνονται και οράματα για το μέλλον του πολιτισμού και του πολιτισμικού/ πολιτιστικού τουρισμού, αλλά υπάρχει ο κίνδυνος ο πολιτισμός να γίνει τουριστικό προϊόν. Επιπλέον, η πανδημία έχει αλλάξει τις τοπικές προτεραιότητες, μετατοπίζοντάς τις προς πιο ρεαλιστικούς στόχους επιβίωσης.

Υπό το πρίσμα της αυξημένης συνειδητοποίησης ως προς **ζητήματα βιώσιμης ανάπτυξης και οικονομικής αυτάρκειας**, η αξία και η σημασία της προστασίας του φυσικού περιβάλλοντος, του τοπικού χαρακτήρα, της αρχιτεκτονικής και της πολιτισμικής και πολιτιστικής κληρονομιάς των νησιών υποστηρίζονται έντονα, μέσω της επιβολής περισσότερων περιορισμών στις κατασκευές ξενοδοχείων και σε άλλες τουριστικές υποδομές, καθώς και στον 'μαζικό' τουρισμό και τουρισμό 'πακέτου'. Από αυτή την άποψη, αναδείχθηκε η σημασία της περαιτέρω διαφήμισης και επικοινωνίας των φυσικών και πολιτισμικών/ πολιτιστικών ομορφιών των Κυκλάδων, σε συνδυασμό και με τον επείγοντα χαρακτήρα της ρύθμισης των τουριστικών ροών ('υπερτουρισμός' στην Σαντορίνη) στα νησιά. Περαιτέρω, περισσότερο 'πράσινη', βιώσιμη και 'εναλλακτική' (ειδικών ενδιαφερόντων/ σκοπών) τουριστική ανάπτυξη, που υποστηρίζεται από αναδυόμενες ΤΠΕ, φαίνεται να ευνοείται ιδιαίτερα.

Όλα αυτά **τα προβλήματα και οι ελλείψεις στην περιοχή** απαιτούν συντονισμένη και συλλογική δράση. Οι δήμοι τείνουν να διαδραματίζουν πολύ σημαντικό διαμεσολαβητικό ρόλο μεταξύ της επιχειρηματικής πλευράς και της κοινωνίας γενικότερα, αφενός, και του κράτους, αφετέρου, σε ό,τι αφορά την ανάπτυξη του πολιτισμικού/ πολιτιστικού τουρισμού και σχετικά ζητήματα, καθώς και ως προς τη βελτίωση της καθαριότητας, της προσβασιμότητας, της στάθμευσης, και της παροχής Wi-Fi σε δημόσιους χώρους.

2. Προτάσεις πολιτικής

- **Η δημιουργία και ανάπτυξη συνεργειών και συνεργασιών σε όλους τους τομείς της οικονομίας και της κοινωνίας** κρίνεται απαραίτητη για οποιαδήποτε βιώσιμη μελλοντική ανάπτυξη και ανάπτυξη του (πολιτισμικού/ πολιτιστικού) τουρισμού, της τοπικής/ περιφερειακής (τουριστική) ανάπτυξης και της κοινωνικής ευημερίας. Αυτά πρέπει να ξεκινήσουν τόσο **από πάνω προς τα κάτω όσο και από κάτω προς τα πάνω**, αλλά ο ρόλος του κράτους είναι κρίσιμος και καίριος σε όλη αυτή την ανάπτυξη.
- **Η κρατική υποστήριξη**, χρηματοδότηση και ρύθμιση των πολιτισμικών/ πολιτιστικών δραστηριοτήτων, της κληρονομιάς και των υποδομών κρίνονται απαραίτητες **για την τοπική και περιφερειακή ανάπτυξη του πολιτισμικού/ πολιτιστικού τουρισμού**. Στο πλαίσιο αυτό, απαιτούνται οι ακόλουθες ενέργειες: περισσότερα (και ποικίλα) ιστορικά και αρχαιολογικά μαθήματα/ σεμινάρια, εργαστήρια και εκδηλώσεις, πληροφόρηση και διαφήμιση του προορισμού στα πρότυπα του υψηλού επιπέδου του πολιτισμικού/ πολιτιστικού πλούτου/ κληρονομιάς των νησιών, βελτιωμένοι χώροι/ κέντρα/ γκαλερί εικαστικών και παραστατικών τεχνών, και ανάπτυξη νέων πολιτισμικών/ πολιτιστικών αξιοθέατων/ τόπων/ εκδηλώσεων. Η βιώσιμη πολιτισμική/ πολιτιστική διαχείριση πρέπει να τεθεί στο επίκεντρο του υπεύθυνου σχεδιασμού και της διαχείρισης του πολιτισμικού/ πολιτιστικού τουρισμού, μέσω συνεργασιών για τη διατήρηση της πολιτισμικής κληρονομιάς μεταξύ όλων των σχετικών φορέων, χωρίς να διακυβεύεται η πολιτισμική (και πολιτιστική) ακεραιότητα, η οικονομική ανεξαρτησία και το κοινωνικοοικονομικό επίπεδο διαβίωσης των νησιών.
- **Κρατικός σχεδιασμός/ υλοποίηση/ διαχείριση νέων και υφιστάμενων υποδομών παντός τύπου, συμπεριλαμβανομένων δικτύων μεταφορών/ προσβασιμότητας**. Η ανάπτυξη ή/και βελτίωση των υποδομών που σχετίζονται με τις μεταφορές, συμπεριλαμβανομένων των εγκαταστάσεων, υπηρεσιών και ανέσεων δημόσιων μεταφορών, είναι επιτακτική για τις Κυκλάδες, π.χ. διαδρομές προσβασιμότητας και κατασκευή και συντήρηση οδών. Πρέπει να βελτιωθούν και να επεκταθούν οι ενδονησιωτικές και διανησιωτικές συνδέσεις, ιδίως κατά την περίοδο εκτός τουριστικής αιχμής, να γίνουν νέες οδικές συνδέσεις/ αναβαθμίσεις και να δημιουργηθούν νέες/ βελτιωμένες διασυνδέσεις ferry-boat και άλλες θαλάσσιες συνδέσεις με την ηπειρωτική χώρα, εκτός από αυτές με τα λιμάνια της Αθήνας (Πειραιά και Ραφήνα).
- **Περαιτέρω και περισσότερο ολοκληρωμένη κρατική βοήθεια σε επιχειρήσεις σε τοπικό και περιφερειακό επίπεδο**, προκειμένου να αντισταθμιστούν οι επιπτώσεις της πανδημίας και άλλων κρίσεων.

Υπάρχει τεράστια ανάγκη και έκκληση για κρατική υποστήριξη που σχετίζεται με τον τουρισμό, την χρηματοδότηση και ρύθμιση τουριστικών πολιτισμικών/ πολιτιστικών δραστηριοτήτων, διατήρηση και προώθηση της πολιτισμικής κληρονομιάς και επενδύσεις σε υποδομές, αλλά κυρίως για οικονομική βοήθεια για τις επιχειρήσεις σε τοπικό/ περιφερειακό επίπεδο, π.χ. μέσω μειωμένων φόρων, δανείων για επενδύσεις κ.λπ.

• **Η καλύτερη τουριστική προβολή των Κυκλάδων σε τοπικό, περιφερειακό και εθνικό επίπεδο ή/και περαιτέρω ανάπτυξη των πολιτισμικών/ πολιτιστικών τους δραστηριοτήτων και αξιοθέατων** είναι απαραίτητη για την οικονομική ευημερία τους και συνεπώς την πολιτισμική/ πολιτιστική και συνολική τοπική τους βιωσιμότητα. Η τουριστική πληροφόρηση πρέπει να είναι διαθέσιμη στον δημόσιο τοπικό διαδικτυακό τόπο, διότι πολιτιστικές εκδηλώσεις και φεστιβάλ τείνουν να προωθούνται μόνο μέσα από ιδιωτικές πρωτοβουλίες και διαφημίσεις και όχι δημόσια μέσα, για παράδειγμα μέσω του Ελληνικού Συμβουλίου Τουρισμού. Η επικοινωνία πληροφοριών και η διαφήμιση/ προώθηση πρέπει να ψηφιοποιηθούν περαιτέρω και να είναι ευρέως προσβάσιμες, όχι μόνο μέσω συμβατικών μέσων (μπροσούρες, κέντρα τουριστικών πληροφοριών και εκθέσεις, κ.λπ.), αλλά και μέσω νέων και ενημερωμένων ηλεκτρονικών μηχανών αναζήτησης κ.λπ.

• **Η Ελληνική Πολιτεία χρειάζεται να ενθαρρύνει και να παρακολουθεί τόσο νομοθετικά όργανα όσο και νομοθετικά μέτρα διευκόλυνσης/ υποστήριξης της μετάβασης σε περισσότερο βιώσιμο τουρισμό και συνολική ανάπτυξη στις Κυκλάδες** ως (πολιτισμικοί/ πολιτιστικοί) τουριστικοί προορισμοί, που να περιλαμβάνουν την οικονομική αυτάρκεια και την προστασία του φυσικού περιβάλλοντος, του τοπικού χαρακτήρα, της αρχιτεκτονικής, του τοπίου και της πολιτισμικής/ πολιτιστικής κληρονομιάς των νησιών, δηλαδή με την επιβολή περισσότερων περιορισμών στην κατασκευή ξενοδοχείων και άλλων τουριστικών υποδομών, καθώς και στον 'μαζικό' τουρισμό και τουρισμό 'πακέτου', σε συνδυασμό με τη ρύθμιση των τουριστικών ροών στα νησιά. Ως εκ τούτου, θα πρέπει να καθιερωθούν και να προωθηθούν 'περισσότερο πράσινες', βιώσιμες και 'εναλλακτικές' (ειδικών ενδιαφερόντων /σκοπών), καινοτόμες/ δημιουργικές και τεχνολογικά αναβαθμισμένες μορφές (πολιτισμικής/ πολιτιστικής) τουριστικής ανάπτυξης, υποστηριζόμενες από αναδυόμενες ΤΠΕ.

• **Απαιτείται γενική συνεργασία μεταξύ όλων των σχετικών μερών (επιχειρήσεις που σχετίζονται με τον τουρισμό, αρχές και πολιτισμικός/ πολιτιστικός τομέας), μεταξύ πρωτοβουλιών και παρακολούθησής τους από πάνω προς τα κάτω και από κάτω προς τα πάνω**, προκειμένου όλα τα παραπάνω μέτρα να ισχύσουν και να λειτουργούν. Πιο συγκεκριμένα: ορισμένα μέτρα πρέπει να υποκινηθούν από πάνω προς τα κάτω και απαιτούν συνεργασία από κάτω προς τα πάνω, π.χ. στην τοπική/ περιφερειακή ρύθμιση τιμών, στον έλεγχο της τουριστικής ροής και τον περιορισμό του αριθμού των εισερχόμενων τουριστών, και στον έλεγχο των επιπτώσεων του τουρισμού στον τοπικό πολιτισμό, τη φύση, το τοπίο, και το φυσικό περιβάλλον. Άλλα μέτρα πρέπει να υποκινηθούν από κάτω προς τα πάνω, αλλά δεν μπορούν να πραγματοποιηθούν χωρίς την αιγίδα και την υποστήριξη των αρχών (σε όλα τα επίπεδα), συμπεριλαμβανομένης της χρηματοδότησης και της παροχής υποδομής, όπως της απρόσκοπτης λειτουργίας/ ανάπτυξης της επιχειρηματικότητας, και της περαιτέρω ανάπτυξης πολιτισμικών/ πολιτιστικών δραστηριοτήτων, καλλιτεχνικών χώρων, φεστιβάλ και άλλων αξιοθέατων. Τέλος, ορισμένα μέτρα και πρωτοβουλίες πρέπει να υποκινηθούν, να οργανωθούν και να εφαρμοστούν παράλληλα και από τις πλευρές/ κατευθύνσεις.

Η ταυτότητα του προγράμματος

Όνομασία	Social and innovative Platform on Cultural Tourism and its potential towards deepening Europeanisation (SPOT)
Συντονισμός	Prof. Milada Šťastná, Ph.D. Mendel University in Brno, Czech Republic milada.stastna@mendelu.cz
Consortium	Mendel University in Brno, Czech Republic Bar Ilan University, Ramat Gan, Israel Institute of Geography of the Romanian Academy, Bucharest, Romania Leibniz Institute of Ecological Urban and Regional Development, Dresden, Germany CERS Institute for Regional Studies, Győr, Hungary Wageningen University & Research, Wageningen, Netherlands Tallinn University, Estonia Karl Franzens University of Graz, Austria University of Aberdeen, United Kingdom University of the Aegean, Mithilina, Greece University of Barcelona, Spain University of Verona, Italy University of Wrocław, Poland University of Ljubljana, Slovenia Constantine the Philosopher University, Nitra, Slovakia
Διάρκεια	36 μήνες
Πρόγραμμα επιχορήγησης	H2020-SC6-TRANSFORMATIONS-2019
Προϋπολογισμός	3 000 000 EUR
Ιστοσελίδα και μέσα δικτύωσης	www.SPOTprojectH2020.eu fb: @SPOTprojectH2020 twitter: @H2020Spo
Για περισσότερες πληροφορίες	Επικοινωνία: spotprojecth2020@gmail.com

Horizon 2020

This project has received funding from the European Union's Horizon 2020 research and innovation programme under grant agreement No. 870644

Disclaimer:

The content of this document reflects only the authors' view. The European Commission and its Research Executive Agency are not responsible for any use that may be made of the information it contains.

Horizon 2020

This project has received funding from the European Union's Horizon 2020 research and innovation programme under grant agreement No. 870644